

באיך תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי ענייני דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל

בס"ד | גליון 248 | שנה ה' | פרשת ויקרא | שנת תשע"ח

בענין חטאת העוף הבאה על הספק

בענין חטאת העוף הבאה על הספק. עי' בחי' מרן רי"ז ז"ל (עמ' נ"ו) בשם הגר"ח זצ"ל דמוכח דדין חטאת העוף על הספק אינו היתרא בעלמא להביא קרבן על הספק, אלא הוא דין חובת קרבן שחייבה תורה למחוי"כ להביא קרבן על ספק ע"ש.

אמנם צ"ב לפי"ז מ"ט אמרי' בנוזיר (כ"ט) דאינו נאכל משום דלא מצינן למילף מאשם תלוי כיון דבעוף איכא תרי איסורי, והרי אם חידשה תורה דין קרבן על הספק מ"ט לא יאכל, ולמה בלא ללמוד מאשם תלוי אינה נאכלת? ומשמע דהילפותא שם בנוזיר הוא רק על ההיתר להביאה מספק. ומשו"ה ה"א דהתירה תורה ג"כ שתאיכל קמ"ל דלא ילפי' היתרא לענין אכילה. אמנם ק"ק היכי ילפינן לה מאשם תלוי דהתם ה"ל קרבן גמור ובודאי מותר להקריבו, והיכן מצינו היתר להביא את הקרבן כשיש ספק אם הוא קרבן.

ספק לגבי עבירה בשוגג

יש להסתפק בשוגג דאינו נחשב כעובר ולכן אינו נענש אפילו בידי שמים, אם זה דוקא משום דכשם היה יודע שעושה איסור היה פורש מלעשות זה הדבר, אבל אם ידוע שהיה עובר על זה גם במזיד אז נחשב כעובר במזיד, או דלמא כל שאינו יודע שעושה איסור אינו נחשב כעושה עבירה?

ויש להביא ראי' דמ"מ לא חשיב כעושה עבירה במזיד, מהא דאמר' באופנים מסוימים דאין לומר להם שאסור משום דמוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, הרי דאפי' באדם כזה שגם אילו היה יודע שזה אסור ג"כ בטח יהיה עובר על זה, מ"מ כל זמן שאינו יודע שזה אסור לא יהי' כעושה עבירה משום דמ"מ לא ידע שעושה עבירה.

נתרם לעילוי נשמת

הרה"ג הרב אליהו מאיר בן הגה"צ רבי אברהם שמואל זצ"ל
נלב"ע ג' ניסן תשנ"א

הודעה

הגליונות לחודש ניסן וגליון משנת החינוך ח"ב ובו 250 עניינים ועבודות בענייני חינוך ניתן להשיג רק דרך קובץ גליונות

בקשה

היות ובעז"ה עומדים להדפיס את המבחנים שהיה בוחן מרן זצוק"ל את צעירי הצאן, ילדי החמד, ובחורי הישיבות שהגיעו אליו מכל הארץ, וכן את המקומות שהיה בא לבחון, וידוע לנו על מבחנים שלא הגיעו לידינו, כמו כן בוגרי ישיבה קטנה פונג'יז ששמרו את שאלות המבחן שהיה מרן זצ"ל שואל בבחינה לישיבה קטנה, וכן מידי שבוע בשיעור ג',

על כן נבקש ממי שידע או שיש לו (הקלטה, הסרטה, רשימות) של מבחנים יעשה חסד לעלוי נשמת מרן זצוק"ל, וימסור לידי מערכת 'כאיל תערוג', או להרב א.ש. 05331-30350

והכהן גדול ראה שאדם זה מרגיש שכל חייו הם בזכות הקרבנות שמקריבו, ואע"פ שמקריב רק שתי תורים, מ"מ הוא חי רק בזכות המצוה.

וזהו שהראו לאגריפס שצוה שלא יקריבו קרבנות של אחרים, שאינו יכול להשתוות עם כזו מסירות למצוה, דהעני הרגיש שזה כל חייו, והנה העני הי' יכול לחשוב שיתפוס יותר מארבעה תורים כל יום, אלא שלא הוצרך יותר, דרצונו הי' לקיים מצוה להקריב, ולעצמו הי' מסתפק במוטע - בשתי תורים הנשארים, והרגיש שכל חייו הם בזכות המצוה שמקריב התורים לקרבן.

ומשום כך אגריפס הודה ואמר לכהן, יפה עשית, דמסתם עני הרוצה להביא קרבן לא הי' מתפעל, אבל מאדם כזה המוסר עצמו לגמרי, ומרגיש שכל חייו הם רק לקיים המצוות, גם אלף קרבנות שיקריב לא מגיעים לזה, והבין בכך למה קרבנו של העני קדמו.

ונמצא לפי"ז דלהיות עני אין הכונה דוקא למי שאין לו כסף, אלא הכונה להרגיש שאין לו שום דבר חוץ מהקב"ה, ומה שיש לו אינו בגלל שהוא עצמו מוצלח או מיוחד, אלא הדברים שמחזיקים אותו הם התורה והמצוות, והם הנותנים לו את כל מה שברשותו.

והנה מצינו בכמה פסוקים שדוד המלך אמר על עצמו הרבה פעמים שהוא עני, וגם בזה יש לתמוה, וכי דוד היה עני בממון, אלא שהרגיש שאין לו דבר מדיליה, ותלוי הכל בהקב"ה, ואינו זז כלום בלעדיו, והכונה לעניות זו, ולא דוקא למי שאין לו ממון.

ובזאת צריך לידע, כי כשמרגישים כך, מורידים הרבה ענייני מחלוקת ושנאת חינו, משום שמרגיש שאין לו כלום, וכל מעלותיו הם נתינה מהקב"ה, וכל חייו הם בזכות התורה והמצוות, וללא זה אין לו כלום, והמתמסר להרגיש כך זה עני אמיתי, ועל זה צריך לעבוד כל אחד באורחותיו, ואפילו אגריפס הבין ואמר לכהן גדול - יפה עשית, דהוא יכול להביא אלף קרבנות, אבל לא יכול להשתוות למדרגת העני הזה המביא קרבן דל, דכנראה לא יכול להגיע להרגיש שבזכות זה הוא חי.

וזהו העיקר מה שתובעים מהאדם, ובכך הוא מאושר מי שמגיע לזה, ויש לידע שכל עבודת המדות תלויה בזה, דכל המדות הרעות הם כתוצאה ממחשבה שהכל 'אני', והוא מוצלח ותמיד צודק, אבל אם ירגיש שכל מה שיש לו, זוהי מתנת חנם, וחיייו הם בזכות התורה והמצוות בלבד, הכל נראה אחרת.

ובסוטה [ה, ב] איתא אריב"ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבשעה שביהמ"ק קיים, אדם מקריב עולה שוכר עולה בידו, מנחה שוכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות כולם שונא' זבחי אלקים רוח נשברה.

ומעתה מתבאר דבכדי להיות רוח נשברה, לא צריך ח"ו להיות בצרות, אלא כשמתמסרים ומרגישים שתלויים הכל בהקב"ה, יכולה להיות רוח נשברה כמו העני, א"כ כל מה שחז"ל אומרים בשבח עניות, אין המכוון משום שאפשר להפקיר הנכסים ולהיות עני, אלא צריך להיות עני ברוח להרגיש כך שהכל מאתו יתברך, ותלוי אך ורק בקיום התורה והמצוות.

שיחה בישיבת נתיבות חכמה

לקראת סוף זמן חורף

בשיחה מיוחדת שהגיע מרן זי"ע למסור בפני בני הישיבה בחיזוק זמן החורף תשע"א, לאחר ששמע כי בני הישיבה סיימו כל מסכת יבמות בעיון ועמל רב, ורכשו בה ידיעה מופלגת ושרשית, ניאות לחרוג ממנהגו במסירת השיעורים ומסר שיחה מיוחדת לפני בני הישיבה הי"ו. שעיקרו היה כי עיקר התפקיד של בן הישיבה לידע שההצלחה מתנת שמים היא.

וכה היו דבריו הנרגשים: 'במד"ר ויקרא ג' ה' אמרינן, אגריפס המלך ביקש להקריב ביום אחד אלף עולות, שלח ואמר לכהן גדול אל יקריב אדם היום חוץ ממני, בא עני אחד ובידו שתי תורים, אמר לכהן הקרב את אלו, א"ל המלך צוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום, א"ל אדני כהן גדול ארבעה אני צד בכל יום, ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים, אם אי אתה מקריבן אתה חותך פרנסתי, נטלן והקריבן, נראה לו לאגריפס בחלום קרבן של עני קדמך - דהיינו שקרבנו של העני נתקבל יותר ולא שקדמו בזמן.

והמשיך המדרש, שלח ואמר לכהן גדול, לא כך צויתך אל יקריב אדם חוץ ממני היום, א"ל אדוני המלך בא עני אחד ובידו שתי תורים, אמר לי הקרב לי את אלו, אמרתי לו המלך צוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום, אמר ארבעה אני צד בכל יום, ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים, אם אי אתה מקריב אתה חותך את פרנסתי לא הי' לי להקריב, א"ל יפה עשית כל מה שעשית, עכ"ל. והנה אגריפס לא עשה כדן משום שזכותו לעשות מצוות ויכול להקריב כמה קרבנות שרוצה, אבל אינו רשאי לומר לאחרים שלא יעשו מצוות, ולא יקריבו קרבנות של אחרים, וכן הכהן גדול לא עשה כדן, דאע"פ דתנן ביומא [י"ה, א] כהן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש, מ"מ אין לו רשות לא לתת לאחרים להקריב, דהוא ממונה להקריב, ולא שלא להקריב, אלא דמסתמא פחד מהמלך וחשש מסכנת נפשות, ומשום כך לא רצה להקריב.

והנה צ"ב, מה אגריפס הבין לאחר שסיפר לו המעשה יותר מלפני כן, הרי כבר מתחילה ידע שמדובר בעני, שהרי הראו לו בחלום קרבן של עני קדמך, וידע מה"ט שצריך לרחם על עניים, ואעפ"כ הוא שאל לכהן גדול למה עברת על מה שאמרתי, ולמה לאחר שסיפר לו כל המעשה אמר לו - יפה עשית, מה התחדש לו עכשיו.

ונראה בזה, דהנה אדם בכל מצב שנמצא אוזח שהוא צודק, ומה שיש לו מגיע לו, ואדרבה הוא חושב שמגיע לו יותר ממה שיש לו, והנה רגילים לחשוב ד'כחי ועוצם ידי' זה רק כשאדם סומך על כלי נשק וכדו' שיש לו, ובכך מראה מהו כחי ועוצם ידי, אבל האמת היא דכל אדם החושב שיש לו כי הוא מוכשר ומוצלח, ואחרים שאינם מוצלחים אין להם את מה שיש לו, זהו כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. והנה העני הזה שאמר לכהן אם אין אתה מקריבן אתה חותך פרנסתי, האמין שחיייו הם בזכות הקרבנות, דאל"כ למה אמר לו אתה חותך פרנסתי, וכי אם לא יקריב היום שתי תורים תחתך פרנסתו,

תפילת יו"כ קטן

בישיבה קטנה פוניבו' התחילו מער"ח אלול תשמ"ט (בערך) לומר מדי חודש סדר יו"כ קטן. וכשנשאל רבנו האם הנהיג כן בישיבות? אמר שצריכים לשאול את הבחורים כיון שזה על חשבון הפסקה שלהם. [פ"א אמר שבחורים בישיבה קטנה עדיין אין להם חטאים, וע"כ אינם צריכים הנהיג מנהג זה באופן קבוע בישיבה]. באותן השנים לא היה כתוב בסידורים 'בדיל ויעבור' אחר הקטע האחרון בסליחה, וביקש רבנו שישומו מודעה שצריכים לומר גם על קטע זה את המילים בדיל ויעבור.

ופ"א אמרו לרבנו בשם ג"א [מרן הגרש"ז] שיאמרו בוידוי של רבי נסים גאון, 'כך היה אומר רבי נסים גאון, כיון שיכול ח"ו ליכשל בשקר אם לא אוחו בוידוי הזה, ובתחילה רבנו מיאן לקבל דבר זה וטען וכי רק זה המקום היחיד שמפריע בתפילה. אמנם במשך השנים קיבל הנהגה זו והיה אומר בתפילה 'וכך הי' אומר רבי נסים גאון'.

בשנים שהתקיימו תפילות בביתו, הנהיג לומר כל ערב ר"ח תפילת יו"כ. והיו אומרים בשכמל"ו בקול רם גם בכל ערב ראש חודש. [וראה צ"ח פסחים דף נ"ז] ובער"ח סיון תשנ"ח הגיע רבנו לישיבת פילדלפיה, ומכיון שדרכו של רבנו לומר בכל ער"ח תפילת יו"כ קטן, ושם בישיבה לא רגילים בכך, ערכו לכבוד רבנו סדר יו"כ קטן והגיעו גם המתבטא להתפלל עמהם, והיתה התעוררות נפלאה בתפילה מרוממת מאוד.

לומר יו"כ"ק מחצות

נשאל רבנו על כך שבתקופת הקיץ יש שאומרים תפילת יו"כ"ק לפני שמתפללים שמונה-עשרה, אע"פ שבסידורים הסדר אינו כן, כיון שרוצים להתפלל בשעה 1:00, ועתה כשיש שעון קיץ השעה מוקדמת מדי לתפילת שמונה עשרה. והשאלה האם נכון לנהוג כן אפילו אם אפשר למצוא מנין אחר שמתפללים כסדר בשעה 1:15 או 1:20.

ואמר רבנו אין בכלל חיוב לומר תפילת יו"כ"ק, אלו בקשות ותחנונים, וא"כ אין כ"כ נפק"מ. [והיינו אחר חצות] ונשאל רבנו, כשהתפללו תפילת יו"כ"ק בערב ראש חודש ונאלצו לעזוב לפני הסוף, האם יש ענין להשלים ביחיד?

ואמר רבנו שאינו מחויב, ויכול להשלים אח"כ גם בבית. ונשאל האם להשלים גם מה שאומרים ד' הוא האלקים. ואמר רבנו, מסתמא לא כדאי לומר זאת שבע פעמים ביחיד. ונשאל, באם אירע בכה"ג שצריך לעזוב לפני הסוף והוא יום שיש בו נפילת אפיים [כגון כשערב ראש חודש בשבת או בע"ש שאז אומרים הי"כ"ק ב-כ"ו או כ"ח בחודש] האם יעשה היחיד נפילת אפים כשהציבור עדיין אוהזים בסליחות. ואמר רבנו אז כדאי ללכת לחדר נפרד [כגון עז"נ] ושם לומר התחנון. (כשחר אורך עמ' צג)

הערות בסדר יו"כ"ק

מאת אהוביך שוטן הַשֶּׁבֶת. יל"ע דעל יו"כ"ק אמרינן (יומא כ, א) שאין רשות לשטן לקטרג, אבל כאן אומרים זה בערב ראש חודש. [העירו לעי' במש"כ בווה"ק עה"פ שכתוב בראש חודש בפרשת פינחס 'ושעיר עיזים אחד לחטאת וכו'', אלא יהבי חולקא חדא לס"מ ואכיל ליה ולא אחיד בשאר קרבנין וכו' ועל דא חדי ואתפרש מישראל ולא מקטרג עלייהו ע"ש, ולפי"ז אפשר להבין מה שאומרים שוטן השבת גם על ר"ח]. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שצה)

דיני אני אדע באש קלוי

יל"ע אם מה שאמרו (כתובות ה, ב) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שייך גם על האומר שיענש בגיהנם וכדו', או שזה שייך רק בענינים גשמיים. וקצת משמע ממה דאומרים ודאי זדון לבי אצלו גלוי, חוטי עונותי עם דוק רשעי, 'דיני אני אדע באש קלוי' הרי שאומר על עצמו את העונש שיענש. וכנראה שאין בזה משום פותח פה לשטן. [והראו בתפלת דוד האדר"ת שכתב על תיבות אלו, הוא תמוה, נגד דברי הגמ' בברכות יט, א דאסור לפתוח פיו לשטן ע"ש]. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שצה)

ואף על פי שאיני ראוי ולא זכאי להתודות על עצמי

צ"ב וכי צריך להיות ראוי וזכאי להתודות על עצמו. וי"ל להמבואר בתענית (טו, א) דאדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימיות שבעולם לא עלתה לו טבילה, וא"כ אע"פ שחזר בו מ"מ חושש שלא חזר כפי שהי' ראוי לחזור ואז אינו ראוי להתודות. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שצה)

להתפלל בר"ח במנין מצומצם

הביאו קמיה רבנו דברי הגר"א גנחובסקי שהיה חושש שלא להתפלל במנין מצומצם בימי ראש חודש וכדו' שצריך להזכיר יעלה ויבוא או הזכרה אחרת המעכבת בתפילה, ונימוקו עמו שמא אחד מהמתפללים ישכח יעלה ויבוא וצריך לחזור ולהתפלל, ונמצא שתפילה הראשונה שהתפלל עם המנין היתה לבטלה, ואין כאן אז מנין של עשרה מתפללים.

ואמר רבנו שאינו כן, כי גם מי ששכח יעלה ויבוא וכדו' תפילתו תפילה, רק שחייבוהו חז"ל לחזור ולהתפלל, ולא היתה תפילה הראשונה לבטלה. [ע"ע להלן עמ' בענין 'שכח יעלה ויבוא בליל הסדר' שכתב רבנו כיו"ב לענין ברכת המזון]. (ועי' כשחר אורך עמ' עז עוד סברא מרבנו בזה)

לכפרת פשע בחודש העיבור

המנהג לומר 'ולכפרת פשע' בשנה מעוברת מחודש תשרי עד חודש אדר ב'. ויש שכתבו שהטעם שלא אומרים אותו בכל שנת העיבור אחר אדר כי אומרים אותו רק כל זמן שראוי לעבר את השנה, היינו עד חודש אדר ולא ניסן. והעיר על כך רבנו שלפי"ז מה טעם לאומרו בר"ח אדר ב', שהרי חודש אדר ב' אינו ראוי לעבר בו את השנה ויש ליישב. (מים חיים גליון 231)

שתיה בליל ר"ח

במשנה ברורה (ס' קפ"ח סל"ג) איתא כשר"ח חל במוצ"ש שמזכיר בבהמ"ז רק של שבת, דוקא כשגמר סעודתו מבעוד יום, אבל אם אכל פת גם בלילה ויש עליו חיוב להזכיר של ר"ח, ושניהם א"א להזכיר וכו' א"כ מוטב להזכיר של ר"ח וכו'. והסתפקו אם לשיטות הראשונים שחייבים בברכת המזון מדאורייתא רק אם שותים, (עיין ברמ"א סי' קצ"ז ס"ד), האם גם שתיה בלילה בלא אכילה יעשה חיוב הזכרה של ר"ח. ומסתבר שגם לשיטתם חיוב ברכת המזון הוא על האכילה ואילו השתיה תנאי בעלמא. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שיט)

התחיל ביעלה ויבוא

בשאתג אריה סי' כ' נסתפק בשבת ר"ח שצריך להזכיר בבהמ"ז רצה ויעלה ויבוא, וקדם והתחיל יעלה ויבוא אם צריך להפסיק ולומר רצה, או שימשיך ביעלה ויבוא, ומאריך לדון מחמת האי דינא דהקדים אינו תדיר לתדיר ע"ש. ולכאורה יש לחלק דבקרבתו כשמתחיל לשחוט את האיניו תדיר חשיב שהתחיל באינו תדיר כיון שכבר עשה מעשה בקרבן אבל במה שהתחיל יעלה ויבוא כל זמן שלא הזכיר יום ראש החודש הזה אין כאן התחלה להזכרת ר"ח דכל התפילה עד ההזכרה של יום היא תפילה בעלמא וא"כ בודאי צריך להפסיק ולהתחיל לומר רצה. (אילת השחר זבחים צא, א)

שבת ראש חודש

באחת השנים האחרונות לעת זקנה שכבר עיניו מלראות, היה שבת ראש חודש, ובמשך שבוע שלם שינן את תפילת אתה יצרת בע"פ כדי שיוכל להתפלל תפילה זו בשבת ללא טעות. [ראה בספר ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שס ביאורים בתפילת שבת ר"ח].

קידוש לבנה

היה רגיל רבנו לקדש הלבנה במוצאי שב"ק אחרי שעברו ג' ימים מהמולד. אם היה רואה שהלבנה קטנה מדאי היה ממתין ולא היה מקדש אז. [ובשנים האחרונות כשיכל המתין אחרי ז' ימים מהמולד] לא היה מקפיד לעמוד לכיון מזרח.

סמיכה בקידוש לבנה

בביאור הלכה (סי' תכ"ו) הביא מהתורת חיים דאין לקדש את הלבנה ע"י סמיכה. ונשאל רבנו דהביאור הלכה (סי' תכ"ב) כתב דהבית מאיר מצדד דברבנן סמיכה נחשבת כעמידה, ולכן אפשר לסמוך בהלל, וא"כ בקידוש לבנה דהוי ג"כ דרבנן מפני מה לא יסמוך?

והשיב רבנו: דצ"ל דשאני עמידה דקידוש לבנה משאר דין עמידה, דהרי אמר אב"י (סנהדרין מב, א) שצריך לאומרה מעומד דתנא דברי רבי ישמעאל דקידוש לבנה הוא להקביל פני אביהם שבשמים כל חודש וחודש, שהוא כקבלת פי שכינה, ובדבר כזה שהוא מדריגה גדולה צריך להזהר שגם לא יסמוך. (מאיל המילואים עמ' מז)

קידוש לבנה בעיר אחרת

פ"א נכנס אחד לשאול את רבנו, כי היות והשמים היו מעוננים ולא הספיק עדיין לקדש את הלבנה, אבל שמע כי בעיר רחוקה מכאן השמים בהירים ואפשר לקדש שם את הלבנה, האם מחויב לטרוח לנסוע לעיר ההיא בשביל כך. ורבנו הביט עליו ושאל אותו: אילו היה מצפה לך בעיר ההיא עשרת אלפים

ולענין בריאת העולם הולכים אחר ארץ ישראל, ואם כן בבריאת העולם הפריחה היתה בניסן, וחצי שנה לאחר מכן היתה פריחה בדרום אפריקה, ואם כן מה שבירך בדרום אפריקה ברכת האילנות בתשרי, בירך על השנה הקודמת, שמה שאנו ברכנו בניסן תשע"ד ברכת האילנות, הם ברכו חצי שנה יותר מאוחר בתשרי, ואם כן כעת כאשר הוא נמצא בארץ ישראל, יכול כבר לברך ברכת האילנות על השנה הזו, ולאחר מכן כשיהיה בדרום אפריקה בתשרי לא יברך שוב, כי על השנה הזאת כבר בירך בארץ ישראל. ונראה שאף שהסברא נכונה ומתקבלת, מכל מקום מפני שאנו מדמים לא נעשה מעשה, ולכן הטוב ביותר, שייבקש מאחר להוציא ידי חובתו. והשיב רבנו: סברא זו שלענין ברכת האילנות קיי"ל שהבריאה התחילה בניסן, ובדרום אפריקה כשמברכים בתשרי מברכים על השנה הקודמת שכבר בירכו בארץ ישראל בניסן, היא סברא נכונה, ולכן נראה שהבחור יכול לברך כאן בארץ ישראל ברכת האילנות, ושוב לא יברך בתשרי בדרום אפריקה. [והגר"ח קניבסקי השיב: צריך לברך עוד פעם כעת בחודש ניסן, והטעם כי ארץ ישראל זה עיקר העולם, והכל הולך אחר ארץ ישראל].

ברכת אילנות על פירות ערלה

הגרע"א בגליון השו"ע או"ח (סי' רכ"ו) הסתפק האם אפשר לברך ברכת האילנות על אילן שפירותיו ערלה. הספק מתעורר מכיון שבנוסח ברכת האילנות אומרים ליהנות בהם בני אדם, ופירות ערלה הלא אסורים בהנאה. [וכן הסתפק החוות יאיר בספרו מקור חיים, והביא כמה צדדים בזה] והקשה בדובב מישרים (ח"ג סי' ה') דבמשנה מעשר שני (פ"ה מ"א ומואב בב"ק סט, א) נחלקו התנאים האם צריך לציין אילנות של ערלה כדי שלא יבואו אנשים לאכול מן הפירות, ולדעת רשב"ג אין צריך לציין בשביל הבאים לגזול מהפירות כדי להרחיקם ולהצילם מאכילת דבר איסור, אלא הלעיטוהו לרשע וימות. ואם אכן אסור לברך ברכת האילנות על אילן שפירותיו ערלה, מדוע לדעת רשב"ג אין צריך לציין אילנות של ערלה, כדי שאנשים לא יכשלו בברכה לבטלה.

ותירץ רבנו, שאדם שיאכל מפירות העץ הרי הוא לוקח או מקבל משהו ששייך לבעל העץ, ולכן מוטלת האחריות (אילווא הלעיטוהו לרשע) על בעל העץ להזהיר, אבל המברך על אילנו של חבירו לא לקח ממנו ולא קיבל ממנו דבר, ואם כן אין חיוב בזה לבעל העץ להזהיר את המברך יותר מכל יהודי אחר ע"כ. (מרפסין איגרא עמ' מב - מג) [א"ה, וראה בהליכות שלמה עמוד לה, שדן האם אפשר לברך ברכת אילנות על אילן שנעבד או ניטע בשביעית] עוד תי' רבנו: דהנה לרוב הפוסקים ברכה לבטלה דרבנן כיון דלא גרע מכל שבח שמשבח את הקב"ה, ורק למג"א (סי' רט"ו סק"ו) בד' הרמב"ם הוי דאו', ורבו החולקים עליו. וקיי"ל בעירובין דבספק דרבנן קודם עושים מעשה ואח"כ מבררים אי הוי כדון או לא, ממילא א"צ לציין משום ברכת האילנות, כיון דהוי דרבנן, ואם המברך יסתפק - הוי היתר ברור קודם לברך ואח"כ לברר, ועל היתר א"צ לציין, והוסיף דלד' הנתיבות (חומ"מ סי' רל"ד) דבשוגג דרבנן אין כלל איסור - מעיקרא לק"מ. [א"ה, וכמדומה שהוסיף דלד' הרמ" דהוי דאו' ג"כ ל"ק כיון דהוי ספק דאו', וממילא מי שירצה לברך יסתפק, ומספק לא יברך וממילא אין חשש שייכשל וא"צ לציין].

עוד אמה, דיש חילוק בין המבואר שם דצריך לציין משום דחוששים שמישהו יאכל, ולאכילה יש תאוה וממילא חוששים שייכשל, לבין ברכת אילנות דאין תאוה לברך ואין גם חיוב, ממילא אם יסתפק לא יברך ואין לחשוש שייכשל.

דולר האם לא היית טורח להגיע לשם, והרי כל כסף וזהב לא ישווה לזכות של מצוה אחת. וסיים: דרך אנשים שמוציאים כספים וכוחם על שטריות תחת שיוציאו את זה עבור קיום המצוות! (מאחורי הפרגוד עמ' 16) [א"ה, רבנו כאן התייחס לרעיון של הדברים, ולהלכה למעשה יל"ע בזה]. ונסתפק רבנו: יל"ע אם הרואה את הלבנה צריך להוציא עד חומש מנכסיו בכדי ללכת ולהעיד על קידוש החודש כמו שצריך להוציא על כל קיום מ"ע. (אילת השחר סו"פ בא בהערות על מנחת חינוך מצות קידוש החודש)

קטן שמגדיל

קטן שיגדיל בימי החודש ויש נידון האם להגיד קידוש לבנה מיד בעודו קטן. או לחכות שיגדיל ויקדש אז בגדלותו. ואמר רבנו שבאמת היה ראוי להמתין עד שיגדיל, אבל כיון שאין אנו יודעים אם יהיה גדול לגמרי בב' שערות א"כ עדיף שיקדש כבר עכשיו. [וראה להלן בעניני חנוכה בדין קטן שהגדיל בחנוכה]

זמן הגאולה

אמר רבנו: הנה כעת מתחיל חודש ניסן המסוגל לגאולה וכמ"ש (ר"ה יא, א) בניסן נגאלו ועתידיים להגאל, וע"כ עלינו להתפלל על כך ביתר שאת, משום שהזמן גרמא לכך.

טעם חיוב קריאת פרה מדאורייתא

מה שהביא השו"ע (סי' תרפ"ה סעי' ז') 'יש אומרים שקריאת פ' פרה חיובה הוא מדאורייתא'. ושאלו קמיה רבינו מהי סברתו לחייב הקריאה מדאו' בפרשה זו מפני חיוב הטהרה ברגל.

והשיב דכל זה הוא משום החיוב להקריב הפסח בטהרה ואע"ג שאם יבוא בן דוד ולא נוכלו להטהר נקריב הפסח בטומאה משום דטומאה הותרה בציבור, מ"מ הביא השו"ע דין זה הוא משום שאם יתגלה לנו על ידי בן דוד מקום אפר הפרה נוכל להטהר על ידו. (רשימות הרה"ג ר' יואל סבו)

ברכת האילנות ב' פעמים

נשאל רבנו מאת הג"ר יצחק זילברשטיין על מי שבא מהמדינות הדרומיות כמו אוסטרליה, שתקופת תשרי הוא זמן פריחת האילנות אצלם, ובירך בחודש תשרי ברכת האילנות, ועכשיו בא לארץ ישראל בחודש ניסן, ורואה אילנות שפרחו, האם יברך או לא, דהא אין מברכין ברכה זו אלא פעם אחת בשנה. והגר"י זילברשטיין כתב: ברכת האילנות כתב בב"ח (או"ח סי' רכו) שמברכים רק פעם אחת בשנה, ואינו כמו שאר ברכות הראיה שמברכים משלשים לשלשים יום, והטעם כתב בפמ"ג (מ"ז סי' רכו סק"א) כי מדרך הטבע ידוע שמאחר שהתחילו ליגדל יהיו הולכים וגדלים וליכא שמחה רק בראייה הראשונה. וביאר בתורת חיים (הגהות על סי' רכו) שלכן אין מברכים רק פעם אחת בשנה, דהברכה אינה דווקא על האילן שלפניו אלא על כלל האילנות, והראיה שאינו חוזר ומברך על כל אילן ואילן כמו שתקנו שהחינו על כל מין ומין בפני עצמו, וכיון שמברך על כלל האילנות לא שייך לחזור ולברך שוב לאחר ל' יום.

ובשו"ת מטה לוי (סי' י) הוסיף לבאר הטעם, שעיקר הברכה הוא לברך להשם יתברך שמחדש בטובו את פני האדמה בכל שנה, הלכך אין לו מקום רק בפעם בשנה, ואף שיש אילנות שמלבלין פעמיים בשנה, מכל מקום כלום גדלו והצליחו ועשו פרי מחמת כח האביב, אלא שבכח הזה גדלו שתי פעמים, והתורה קראה לניסן, אביב, ולתשרי תקופת השנה. עוד כתב, שתחילת השנה לענין זה הוא ט"ו בשבט, ואם אחד היה בתשרי במדינה שהאילנות מלבלין אז וברך, כשמגיע ניסן יכול לברך שוב, אך יזהר שלא יברך שוב בתשרי. וכן פסק בשערים המצוינים בהלכה (סי' ס סק"א).

ונראה שאף אם לא נאמר שהשנה מתחילה בט"ו בשבט לגבי ברכת האילנות, מכל מקום יכול לברך עוד פעם בניסן, שהרי אנו קיי"ל שהעולם נברא בניסן,

1. פעם אמר רבנו בשיעור, הנה יש אנשים שכשיש להם קן בבית, ונותנים למי שאין לו זש"ק שיבוא לקיים מצות שילוח הקן שסגולתה בנים. ובדאי ה"ז מצוה גדולה וגמילות חסד שאין לשער ברם מי ש'שם אורחותיו' חייב לבדוק את עצמו איך מוסר הוא מצוה זו של שילוח הקן לאחרים, הלא כל מצוה ערכה רב עד אין שעה, ובפרט מצוה זו שמפורש מתן שכרה בתורה למען ייטב לך והארכת ימים, והרי אם היה זוכה במליון דולר לא היה ממחר ליתנו למי שאין לו ילדים כדי שיהיה לו להוצאות טיפולים יקרים ויזכה לבנים, ולמה נותן את המצוה? חובה עליו איפוא לפשפש היטב בחדרי לבו שמא ח"ו אין הוא מרגיש ערך המצוה במוחש כמליון דולר. ושאלו לרבנו, התינה מי שעדיין לא קיים המצוה, אבל אם כבר קיים המצוה לכאורה שאני. ואמר רבנו: אעפ"כ, הרי אם היה זוכה במליון דולר ועוד מליון דולר, האם היה נותנה לאחר שאין לו ילדים. ולכן לעולם אין אדם פטור מלבדוק ולפשפש במעשיו, לבחון עצמו מה דרגתו בעבודת ד' ובאמונה השלמה בערך המצוות [וכמוכן שרבנו דיבר כן לפי רום מדרגתו, ולפני תלמידים בני עלי' מבקשי השם וחושבי שמו. והדברים נוראים].

ישמח לב מבקשי ה'

בס"ד מרובה יצא הספר

כאיל תערוג על המועדים

ובו הליכות והנהגות חידושי הלכה וביאורי אגדה

בעניני המועדים ממרן רבנו זיע"א

למעלה מ 600 עמ'

ניתן להשיגו בחניות הספרים המובחרות

ובהפצת י' בלוי שבבתי כנסת

ובמערכת 0527680034

רבן של ישראל

ז. שח הגרי"ב סולובייצ'יק; אחד מחבורת הבחורים שהיו יחד עם אאמו"ר ומרן רה"י זצוק"ל בעת שהותם ב"בה", היה ר' יוסף וונדר ז"ל. הרבנית מפוניבז' ע"ה, בווי"ר היתה נשואה ליהודי משוויץ באיזור "בה" והכירה את היהודים משם, וברבות הימים היא דאגה להעלות את עצמותיו של אותו ר' יוסף לקבורה בביה"ח פוניבז'.

היה זה כשלמדתי בישיבת פוניבז', והרבנית קראה לי ולאחי שלמדו בישיבה, ואמרה לנו שהיות והיא מביאה לקבורה את ר' יוסף שהיה יחד עם אביהם באותה תקופה בשוויץ, אנו צריכים לבוא לקבורתו. כדבריה אכן עשינו, וכשהגענו לשם, ראינו כי מרן הגרא"ל זצוק"ל גם נמצא שם. לאותו ר' יוסף היתה בת יחידה שגרה כאן בארץ בקיבוץ כלשהו. והנה בעצומו של הלוויה, מרן ניגש לחתנו של הנפטר, ומספר לו כי בעת עלותו לארץ הוא עלה עם מכשיר תספורת ידני ישן שהיה שייך בשותם ב"בה" לכולם, והרהר בלבו שהוא הרי לא שילם לשותפים את חלקם, וחלק אחד היה שייך לחותנו, לכן הוא מבקש לפרוע לו את שווי חלקו במכשיר, כי זה מטריד אותי מאז.

אותו אחד לא הבין את כוונת מרן, והפטיר "אני מבין שהרב רוצה לתת כסף לעילוי נשמת חותני". אך מרן זצ"ל הסביר לו שוב ברוגע במה דברים אמורים, כי היות ואשתו היא היורשת היחידה, והוא כבעלה אחראי על נכסיה, לכן הוא מבקש כעת לפרוע דרכו את החוב שלדעתו יתכן והוא נותר חייב לחותנו. לא ברור לי עד כמה אותו אחד הבין את משמעות הדברים, אך בסופו של דבר התרצה לקחת את הכסף שמרן נתן לו כפרעון לחוב שהיה לו לחותנו, והיה ניכר על מרן קורת רוח רבה מכך, כאילו אבן גדולה נגולה מעל לבו ואורו עיניו. נדמה לי, כי זו היתה כל סיבת הגעתו של מרן לאותה לוויה.

בשעת מעשה קצת התפלאתי, מדוע אכן מרן זצוק"ל לקח את אותו מכשיר בלא לשלם לשותפים. אך מיד אח"כ מרן בעצמו ניגש אלינו ואמר כי אותו מכשיר כבר לא היה תקין, רוב סכיניו כבר היו שבורים, והתבטא: זה היה תולש את השערות לא חותך. עם זאת, כנראה שלאחר זמן נקפו לבו שמא לא קיבל רשות מפורשת משותף זה ליטול עמו את אותו מכשיר שכבר לא עבד, ורצה לשלם את חלקו שהיה ממש זעום ביחס לשותפות, ועם לא היה במנוחה...

לאחר מעשה זה הבנתי סיפור אחר שהיה לי עם מרן תקופה קצרה לפני כן. היה זה כשאחי הגדול הגאון רבי ישראל זצ"ל התארס בעיר בני ברק, ואאמו"ר זצוק"ל התקשר אלי לשיבה משוויץ, וביקשני שאלך למרן זצוק"ל להזמין להשתתף בשמחת האירוסין ולשמש בה כעד. כשהגעתי למעונו של מרן וסיפרתי לו על בקשת אאמו"ר, הוא הגיב ברצינות רבה, כי הוא אינו יכול לשמש כעד כיון שיש בידו גזילה... השתוממתי ואמרתי למרן שאאמו"ר מכיר אותו היטב, ואם הוא אמר לי להזמין לעדות כנראה שהוא יודע שהוא נקי מכל חשש.

בשעתו לא הבנתי מדוע אומר כך מרן על עצמו, והיה נראה שאומר כך בכל הרצינות, ולא כמתחמק בעלמא. אחרי שהיה את הסיפור הזה בבית העלמין, הבנתי שכל עוד שהוא לא הצליח להחזיר את הפרוטות המעטות בחלק השותפות של המכשיר השבור, עליו חשש שמא הוא לא קיבל את רשות השותפים עליו, הוא לא היה רגוע בעצמו!

האבן עזרא בשמות שם, וכן כתב שם הגרי"א באדרת אליהו, והקשה על כך מגמג"מ פה, ב: שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה, חלש רבי בעיניה, אמר ליה, אימלי לך סמא [בתוך העין], אמר ליה לא יכילנא, אשטר לך משטר [אמשח לך ע"ג העין]. אמר ליה] לא יכילנא, הוה מותיב ליה בגובתא [קנה חלול] דסמני תותי בי סדיה [תחת מראשותיו, ובוקע כח חוקק הסם והולך דרך עצם גולגלתו ומחו עד עיניו - רש"י], ואיטיס (ע"כ).

הרי שם חוליו של רבי היה חולי פנימי, ואעפ"כ התרפא ע"י שמואל. כשסיים לשאול את שאלתו, קם לכיוון ארון הספרים העתיק, הוציא מהארון את ספר התהלים שלו, והראה לנו שציין על דברי האבן עזרא: עיין ב"מ פה, ב וצ"ע. וכיון בזה רבינו לשאלת הספר מטה משה (תלמיד המהרש"ל) - בענין הרפואות ח"ד פ"ג, ע"ש.

ה. סיפר הרה"ג ר' מנחם לוינשטיין: "באותו ענין, היה יהודי, הרב יעקב ידידיה פרידמן (מחותנו של בן מרן, הגאון ר' משה). הוא ישב בשיעורים בחומש של הראש ישיבה והוציא חמשה כרכים של 'איילת השחר' על החומש. הוא היה גר בקריית ספר ויום אחד (ליל י"ט בסיוון תשס"ו) הפסיד את האוטובוס האחרון והלך לישון בישיבת 'גאון יעקב' על הספסל. בבוקר הוא לא התעורר...

"זה קרה ביום אחרי שסיים לכתוב את חמישה חומשי תורה על 'איילת השחר' והסיפור הודפס בהקדמה של הספר. 'היתה תדהמה אדירה. הייתי שם. אנשים אמרו ריבוננו של עולם, איזה אסון... ראש הישיבה ישב איתו אתמול בלילה עד מאוחר. 'אבל ראש הישיבה אמר את המילים הללו, אני זוכר כמו היום: 'להקב"ה יש תוכנית מאד ברורה, מששת ימי בראשית, איך הוא מביא את המשיח. זה לא תלוי בהרגשות שלנו'.

אז שאלו אותו: 'אז מה התוכנית?' ואלו המילים שאמר: 'כשיסגרו כמה בתי דינים לעיניי ממונות, זו תהיה התקופה שתקרב מאד את המשיח. אבל כל עוד שכשזמנים תור לדין תורה צריך לחכות - זו בעיה'...

ברוחניות אין חשבונות

ו. מספר ידידי הרה"ג רבי ירוחם ש. שליט"א, : "המשנה בסוף עוקצין אומרת שעתידי הקב"ה להנחיל לאוהביו ש"י עולמות. ומרן זצ"ל היה חזר שוב ושוב על דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שם, הכותב כך: "וענין אמרו שלש מאות ועשרה עולמות אלו נקבצו כל תענוגות העולם הזה לכל שנוי מיני התענוגות והוכפל אותו המקובץ שלש מאות פעם ועשר פעמים גם אז יהיה העונג שיגיע לאחד הצדיקים לעולם הבא כמוהו". היינו שהקב"ה יקח את כל תענוגות העולם שהיו ויהיו, ויכפיל אותם ב310 לכל צדיק. ושאלני מרן זצ"ל: והרי חז"ל אמרו "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמנהגה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לוי". ואם כך, שאין גבול לשכר שיקבל התלמיד חכם, אם כן, מדוע חז"ל אמרו שצדיק יקבל משהו עם גבול ומספר, שי עולמות? "וענה מרן זצ"ל: מיד: "שלוש מאות ועשר עולמות זה לצדיק. אבל יש דרגה גבוהה יותר מצדיק, וזה תלמיד חכם. לשכר של תלמיד חכם אין שיעור בכלל!"

א. שח הרה"ג רח"ט: אך המעשה שבדידי הוה עובדא: היה זה בשנת תשנ"ד כשהלכתי להתייעץ איתו ראיתי מודעה המזמינה בחורים לאירוע שרבינו התנגד לו בצורה נחרצת. כשראיתי מודעה זו תלשתי אותה וכשהגעתי אליו שאלתי אותו האם נהגתי כשורה. תגובת רבינו הפתיעה אותי: "לא הולכים עם ידים" אמר בטון תקיף... נדהמתי מהתגובה כי לא חשבתי לרגע שתלישת מודעה מהווה אלימות, ובעוד שמדובר במודעה שלילית, לכן מיד שאלתי: "האם לתלותה חזרה במקומה?" השיב לי רבינו: "זה לא" דהיינו אע"פ שהמטרה נכונה ומצוינת אך אין זו הדרך- אין דרכנו בכוחניות.

ג. שח הרה"ג ר' הלל קופרמן: ארגון צדקה גדול מחלק לפני החגים אלפי ערכות של מצרכים בסיסיים, כדי שכל משפחה יהיו לה כל צרכי החג. אחד הגבאים סיפר שהיו אצל ראש הישיבה זצ"ל, וסיפרו לו על החלוקה. שאל הרה"ג: כיצד נעשית החלוקה? אמרו לו שמישהו תרם שטח גדול שלשם מגיעים כל המצרכים, ושם נמצאים מתנדבים שמסדרים את הערכות ואורזים אותם בצורה מסודרת, ולאחר מכן מעלים הכל על שלוש משאיות שמוליכות הכל לשלושה מרכזי חלוקה: בירושלים, בבני ברק, ובקריית ספר. וכל משפחה שקיבלה הודעה שהיא זכאית לקבל חבילה כזאת, באה למרכזי החלוקה ולוקחת את הערכה שלה.

הרה"ג לא מצא חן בעיניו הרעיון, והוא אמר שיש בזה ביזיון לכבוד האדם, שהמקבלים צריכים להגיע למקום ציבורי וכל הנמצאים שם רואים אותם ויודעים שהם נתמכים ע"י ארגון צדקה. ומן הראוי לעשות שירות משלוחים עד הבית, באופן שהמקבלים לא יתביישו כלל בקבלת המוצרים. אמרו לו הגבאים: ההפרש בעלות בין שתי צורות החלוקה הוא כמאה אלף ש"ל! ענה להם הרה"ג: שוה להוציא סכום זה ויותר מזה בשביל לא לבייש אדם מישראל, ומי שדאג שיהיה לכם את הכסף שזאת, הוא המוצרים וכל ההוצאות שיש בחלוקה זאת, לו יספיק לכם גם את המאה אלף ש"ל הללו, ותחלקו את החבילות בפתח הבית של כל אחד מן המקבלים, ואכן גבאי הקופה צייתו לדבריו ומאז ואילך החלוקה נעשית אך ורק בדרך כבוד.

ד. שח הרה"ג ר"א: בשנת תש"ע נכנסתי עם חותני הגררשי"א לראש הישיבה זצ"ל, הנידון היה אודות בעיה רפואית חמורה אצל אחד מקרובי, ואגב העיסוק בה, החל ראש הישיבה לפרוש את משנתו בעניני רפואה בכלל.

בתחילת דבריו נשאל ראש הישיבה זצ"ל את מי מבין שני הרופאים יש להעדיף, הראשון מומחה מאד בתחומו, אך אינו שומר מצוות כלל, או את משנהו שהינו רופא פחות מומחה, אך הוא שומר תורה ומצוות. על אתר השיב ראש הישיבה: וכי עם מי נראה לך יותר שהקב"ה ישלח את הרפואה? לא עם רופא שהוא שומר מצוות? וכך הכריע כדבר פשוט, להעדיף את השני, אע"פ שהינו מומחה פחות מהראשון. [אגב, לאחר מכן התברר שחלק מדרכי הריפוי של הרופא השני הינן באמצעות תרופות טבעוניות כאלו ואחרות, כששאלתי את הגרי"ח קניבסקי שליט"א לדעתו על כך, השיב: אבא שלי היה אומר שרוב הטבעונים הם שטותים והבלים...]

באותה שיחה החל ראש הישיבה זצ"ל לדון אודות ההיתר להתרפא ע"י רופא הנלמד מהפסוק "רופא ירפא" (שמות), והביא את דעת האבן עזרא בתהלים לב, י שכל ההיתר לא נאמר אלא בחולי חיצוני, אך לא בחולי פנימי [וכן דעת